

СОВЕТ ПРИБЛИЖАЕТСЯ К УЛУГ БАЙЫРЛАЛ

Литва улустун чырыткылыг оруу

Вильнюска байырлагдыг хурал

Вильнюс. (СЭТА). Литва улустун байрамчы болушунун — республика Совет эрге-чагырганын каттап тургустунганын 25 чыл өн демдегелер эрттирил турар. Байрамал буту-ле чуулдар — хоорайларны болгаш суурларны алы кирип шимээниде-да, кижилерин эрес-сортут ажал-деректөрүн-де-да иле.

Совет Литваның алдары 25 чыл оюнта холбоштырган Литваның КП ТК-зынын, Литва ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун болгаш Министрлер Чувственин байырлагдыг хуралы июль 17-ле республиканын наймысалдыгы болган. Литва ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун даргазы Ю. И. Пальмиче байырлагдыг хуралды ажиткан.

Бүтү акы-дуңма совет республикаларын, маалдыг хоорайлар — Москваны болгаш Ленинградны, а ол ышкаш Калининград областын болгаш Орёл хоорайнын талаларын литва улустун өөрүшкүлүг байырлагдыг эрттиргенинде мыла челе берген.

СЭП ТК-нын Президиумунун кезигитүг, Совет Эвилелинин Компартиянын ТК-нын секретары М. А. Суслов байырлагдыг чедип келген. Хуралдар залда даштыкы чурттарда аалчылар — Польша Улус Республиканын Белосток воеводствунун болгаш ГР-нин Эрфурт округунун талаларынын кезигитүгери, АКШ-тан, Англиядан, Канададан депшигелит литвалыларнын талаларынын олуруп турган. Хуралдын киржикчилеринин аразында литва хоорайларын болгаш суурларнын күш-ажалын мурнакчыла-

ры, революстуг демиселдин хоочун кижилери, чээрби беш чылдын мурнунда Литваны Совет Социалисттик Республика кылдыр чарлаан Улустун сейминин депутаттары чораннар. Ала-чурттуу Улут дайыннын чылдарында гитлерлиг эжелекчилерин республиканын хостаан Совет Армиянын кезектеринин талаларынын, көскү полковолчулар — Совет Эвилелинин Маршаллары Н. И. Косылов, А. Е. Бременко, М. Х. Баграмян бар.

Хуралдын хүндүлүг президиумунга СЭП ТК-нын Президиумун чымылган алыш чаксап турла соңгаан. Илеткег кылдыры-биле Литваның Компартиянын ТК-зынын бирги секретары А. Ю. Снечук сөс берген. Совет эрге-чагырганын 25 чыл ою чулге литва улуска эвес, харын база бистин чуртувустун буту акы-дуңма улустарына, буту делегейге бистин буту өнүктүрүлүшү болгаш даштыкыда муң-мун литвалыларга кайтамчы болушкун болур дээр-ин ол чутаалаан.

Совет эрге-чагырга дээш литва улустун эрес-маалдыг демиселдин дугайын чутаалап тургаш, илеткегилерин демделээни болза, Коммунисттик партия Литвага демократия, хосталга, социал депшигелит болгаш национал хамаарышпас чорук дээр болуш демиселдин турган база чалгыс партия болган. Совет Эвилелинин делегейге ат-алары ажалчы чоннары ол демиселге сорук кирип турган. Социалисттик тургузушкунга ССР-нин челиншиктинери литва хой-нигитинин эң калбак бо-

луктеринин социалисттик тургузушкунга каттамчы болушкун болушкун турган.

Ала-чурттуу Улут дайыннын чылдарында литва улус немец-фашист эжелекчилерге ууш буту совет улус-биле хол-холудан тутунчу алган. Коммунисттик партиянын улутулгазы-биле эрес-маалдыг демиселден.

Дайын сөөлүндөгү хөтүлелдин айтырылганын доктааган А. Ю. Снечук демделээни болза, индустриализация республиканын улутулгуну структуралын үндээни-биле өскөрткөн — аар улустур, бирги эжелеге машина тулут болгаш металл ажалдап кылмышкын тургустунган. Литва улустун шагдан бээр күзүн чоран күзөлү боттанган: Неманда Каунас гидроэлектростанциянын тулут, ажалгала кийрген. Совет Литваның улустуру буту 1940 чылда булутуп үндүрүп турган ол хире продукцияны ам 22 хүнде булутуп турган болган.

Совет эрге-чагырганын чылдарын иштине республиканын колга ажал-агылгына улут өскөрткөлдөр болушкан. Улут колхозтар болгаш совхозтар тургустунган. Бо чылда олардын шөлдеринде 26 муң тракторлар, 3 муң хире тараа комбайны, 15 муң чүк машиналары ажалдап турган. Ам көдө ажалында 56 муң электромоторлар ажалдап турган, буту колхозтар болгаш совхозтар электростанциянын хирегелчилери болуп турган.

Литваның хөтүлелдинин перспек-

тиваларына хамаарыштыр илеткегилерин чутаалаан болза чээ беш чылда улустур булутулганын 1,8 каттап көдүлдерин телевидение турар. Химия, машина тулут, электроника болгаш радиотехника, прибор-биле станок тулут, а ол ышкаш чик болгаш аш-чөм улустуру дүргөн темп-биле хөтүлүр.

Оюу дараазында А. Ю. Снечук Совет Литвага культураның чектелешкинине доктаап, оюу хөтүлелдинин чайыннап чыккыктерин көрсөткөн. Бүгүн совет литва литературанын болгаш чурттуу чыгармачылыгынын бистин чурттуу чыгармачылыгы, социалисттик эске-даа чурттарга эвес, харын база буту делегейге калба-биле сурагжаан.

Даштыкыже дизайн үнгөн литва буржуаз националисттерин болгаш оларын Барын талда өмөржикчилеринин Литвага капитализмни каттап тургузар дээр чаржынчыг болгалык ам-даа салыкпайын, үүлгөдип турар бутулдуг болгалыкка олтур шавышкынны бербишкан, аш Снечук чутаалаан: «Кандыг орук-биле чорутуру океан ийинде ажалдап алып бөрөгине Литва улус кажан-даа чөпшөрөшпес. Литваның ажалчы чоннары АКШ-тын реаксылык балуктеринин өнүк-чөпшөрөшпес үлгүлери шиттирлери турган. Литва улусту аткаар, кул чорукче ап октап шыдакы дегиним күш чок. Литва улус коммунист тургузушкунуну оруу-биле булутулганын чорутуру».

Байырлагдыг хуралда аш М. А. Суслов чүве чутаалаан.

Совет улустарнын акы-дуңма өг-бүлезинде

(Төнчүзү, Эгези 1-ги арында).

нын бедие шынары дээр демисел бистин чуртувусту экономика таллазы-биле улут соругаларын бирээни бо-луп бар чорутуру. Бо чутула атырыгын шын эвес көрүп турар чорукту оксадыр журутуп бис. Эртем-техник-тиг депшигелит улам-на бедик негес-делерин салып, улам нарын соругаларын соксаал чокка идип үндүрүп турар. Ол соругаларын шиттирлээр кижилер Латвияда бар. Республикага ажалчы агынчы болгаш техник-инженеринин улелиг калдыры бар. Оюу журунда латви улустурун Совет Эвилелинин эске-даа экономиктиг районнарын чамдык ажалдакчыларын өөренип эртери ажиткыг болу дег профессионал-тех-никтиг дуржулганын эки школазы кылдыр көрүп болур.

Чонну хандыр таллазы-биле Лат-виянын дуржулганы бистин чурту-вустун дык хой экономиктиг район-нарына болгаш республикаларынга улут ужу-дузалыг болуп турар. Бо таллазы-биле чуртка нигитан-биле дык хой чуудерин кылдыр журутуп бис. Хандырылганын адырын калбар-тырыгга таарымчалыг байдал чурт-туу экономиканын хөтүлел-биле тургустунуп турар деп чүвени дур-жулга көрүтүп турар. Оюу журунда ол хөтүлелер экономика таллазы-биле оң улут соруга болуп турар.

Хой чуудерин дуржулга бис ол атырыгга эржек чутула кичээттей-ин уландырып болгаш хөрөгини кийир аралар чок турган бис. Харын оюу туржук чонну хирегелин хандырып турар адыралын хамаан чок чүве кылдыр көрүтүп, оларда ажалды ийги чегерини кылдыр са-наарына сундуккан кижилер ам-даа бар болуп турар. Ол болза амды-налдык амгы байдалдарына дүшпөс-хожулангыч болгалар. Ийдиг болгалдык партиянын шутуу-биле чүтүлелер чуту-даа чок болбайан.

Совет Эвилелинде чурттап турар буту националдарын наймыралык-нагай салдарын латви улустун тө-вүлүг чалаал алышкыларындын көрүп турар бис. Иччалда-даа шалга-артык хүнеринин хиректери-биле чурттап, эржи буржуаз Прибалтика-нын дугайын ам-даа күзеп чоруту-п ажалдакчылар бар болуп турар ми-наажыл. Эстонияга, Латвияга болгаш Литвага хамаарыштыр АКШ-тын хөт-үлелдинин бо чылдын июнда хөтүл-елге резолюцияны шуту-ла херекке албай барып болуп турган ийги. Ийдиг болза-даа Прибалтика рес-публикаларын дугайында конгрессин өнүк-чөпшөрөшпес резолюцияны хөтүл-елге АКШ-тын нигити политиктиг шутуу-нун чарышпас кезин болуп чүвени көрөйүн барып болбас. Америк империализм өскөн хирек-теринге «колгараалыктын харын-даа болуш даштыкы политиканын дур-жулгачу принципи кылдып алган».

Америк империализм Вьетнамда национал-хосталгалыг шимчөөшкүн-ге уду, социализм күштеринге уду бо-лукун демиселдин мурнуку олурду болуш соругалары салганын иле ми-наажыл. Ийдиг уламышкын пер-спектива чок, харын эң кол чүүл — кедергей айылдыг. Вьетнамдын Де-мократтыг Республиказы-биле аны-лар эп-сеткал каттыштырылганын чарышкылар-биле холбошкан Совет Эвилели болгаш социалисттик дөм кат-тыштырылганын эске-даа чурттары агресияны өйүр шаварына эржек-чутула буту дулаалыктын акы-дуңма-нагай улуска көртүрүп, Вьетнамда байдалды чогулчуларын 1954 чыл-дын Женев дугурулгаларын, чуту-ла улар үндөй болуп шыдаар дээрин Совет чакык хой улаш делегей келген болгаш база каттап балыкчыларга белен. Ону барымдаалап, бис апрель-8-те премьер-министр Фам Ван Донг-го делегацияны сурагыл дөт-чүлдеринде бижиттинген Вьетнам-

нын Демократтыг Республиказынын чазанын туржун буту-биле дет-кип турар бис.

Совет Эвилели чайгалыш чок даш-тыкы политиканы чорутуп, делегей агресорларынга өйүр шавышкын-нын берип база аны-буру нигителе-тургузулуг курунелерин табыч-кожа-хөлбө дугунаашкынын принциптеринге туржун турар. Тай-быч кожа-хөлбө дугунаашкынын принциптерин амыралга боттадыр-вар дээр демисел болза чепсеге-ниншкын дүжүрүнине болгаш де-легейин дүжүрүнине чорун чары-рылдарына ажиткыг кедүлүшкүн-күннер база ол ышкаш улус-даа, би-чин-даа курунелерин национал тус-кай дугунаашкынын болгаш чурт-девисээр таллазы-биле бурун булун турар чорун бижы-биле камта-лаар, эске чурттарын иштиги хиректеринге холгараалыкка уду шиттирлери хөдөлүр дээр ол. Тай-быч кожа-хөлбө дугунаашкыны-шутуу — ол дээр, империалисттик агресияга уду, улустар аразында айыл чок чорун бижылаар болгаш делегейин чаз дайын болду-бас дээр массаларын мобилизаста-рышче, делегей шимчөөшкын кал-бартырышче шутуу-дур.

Бо шутуу болушун илердиншик-тиг Балтиканын эртеринге, Фин-ляндиянын наймыралыгына болуп эртин табын, национал хамаарыш-пас чорук болгаш чепсегелиншкын буту-ниги дүжүр дээр Бүтү-деле-й конгрессинге тышкан. Совет Эви-ли конгрессин шиттирлери байр чедир, деткип турар. Агрес-сиянын болгаш дайыннын политика-зына уду демисел табыч күштерин тилелгези-биле довулган тур-жун дээр болдунар-даа буту чүвени ССР кылдыр.

Бо байырлагдыг хүнерде бистин Төрөн чуртувустун барык кызы-гаарларын Берингово өдүтүн эртеринге чедир хой миллион совет кижилер республиканын челиншик-теринге өөрүп була коммунизм тур-гузушкунга улам улут чаз-чаз чо-гаалгыч тилелгелерин латви улуска күзеп турар дээр А. Н. Ко-сыгин чутаазынын түнелинде ме-делгөн.

А. Н. Косыгинин чутаазын улут кичээтпей-биле дынаан болгаш алыш чаксаакыны каш удаа үзе кирип турган.

Ийди — Латвиянын КП ТК-зы-нын бирги секретары А. Я. Пельше. Бо байрал болза биске ийи да-пыр өөрүшкүнү байырлагдыг болу-берген деп, ол чутаалаан. Чүте дээр, бистин республикамын Ленин орден-биле шагнаан дугайын мыры-най чаз дынадымыс. Болуш улутуу дээр, Коммунисттик партиянын бол-гаш Совет чакыкты оң хире улуту-биле үнелеп көргөн бистин күш-ажалымыстың үр-түлелин дээр улут чоргараал бистин кижилер туржун ч-рөөдө болган. Бис бо шагнады ла-тыш улуска Коммунисттик партия-нын болгаш Совет чакыктын бедик бутурунун улус ажал-агынын, эр-теми болгаш культураны хөтүл-елге латви улустун күш-ажалы салышкынын улуту-биле үнелеп көргөн кылдыр хулап ап турар бис. Бистин республикамын ажалчы чоннары ол бедик бутуруде харын кылдыр коммунисттик тургузушкун-нун фронтунга чаз-чаз күш-ажал-чы эрес-маалдыг чорутарын кы-ларынга белен.

Латвиянын ажалчы чоннары ко-ммунизм тургузушкунун соруга-ларын челиншиктин күшүлери дээр, СЭП-нин Программанын амыралга боттадыр дээр демиселге күш-терин болгаш энергиянын моон со-гулар-даа харамнамыс дээрин аш Пельше ленинчип Топ Комитетке бо-лгаш Совет чакыкка бузуреткен.

Совет Эвилелинин составына Лат-виянын кирген дугайын оратор чутаа-

лаан. 1940 чылдын июль 21-де Лат-виянын Улусун сейминин хулап ал-ган шиттири ажалчы чоннарын — латвианцын үр чылдарда чорудуп келген шудурт демиселдин дүрүм-дугураа тунулга чедип, довулганы болган. Империалисттер төвүтүн бу-жар тамышкыч улустарга кыр ок-таттырыпкан боттарын ажалчы чалчаларын «чаржынчип са-лым-чолу» дээр мгажырын ам-даа дургулду. «Хосталгазын ышкы-ган» дээр «кудакчырган улусты-нын педелязы» дээр чүвени моон-бу-ле холбоштыр эрттирп турар. Ич-чалда-даа ол дээр хөтүл болалдыр. Эстон болгаш литва улустар-биле бир демей латви улус шын орукту шилип алганын болуш дуржулганынга бу-зуреп көргөн. Совет улустарнын акы-дуңма өг-бүлезинге киреш латви улусу булут хосталганын тып алган. Оюу дараазында А. Я. Пельше экономика болгаш культура таллазы-биле республиканын чели алган челин-шиктин атып турар чайыннап ч-чутаалайларын көртүскөн.

Бистин республикамын 25 чыл оюн демделеп турар үеде бисте ө-өрүп чүтүдөр, чоргараалар чүтүл-ер дээрин бурун эрге-биле меделеп болур бис деп, Латвиянын КП ТК-зы-нын бирги секретары урулчулуп чутаалаан. Совет эрге-чагырганын чылдарында бистин республиканын өвүрү танымтык кылдыр чарын-ган. Иччалда-даа ол бутуна чаксаал эвес, чүте болушкун күштерин-биле эвес, Совет Эвилелинин буту улустарын бот-болуш акы-дуңма дулаалыкка даалымшаан, чедип алган бис. Бистин наймыралык-биле күштүг бис. Иччанга Совет Эви-линин улустарын улут найра-лын кым-даа чайгалдырып шыда-ас. Бис пролетарын интернационал-изм тутун кезеде бедик тулуп, совет улустарын улут наймыралын карак оу ышкаш камгалаар бис.

Улутур болгаш келээ ажал-агы-бүтүлүшүн, чуртала тулутун улам ийи хөтүлүг, чонну амырал хандырылганын эжелер таллазы-биле латви улустун мурнуна тургустунган соругаларга А. Я. Пельше уду кичээтпейн көрүндүгөн.

ВЭФ электротехниктиг заводтук монтажинин Социалисттик Бүтү-ажал-дын Маалыры Эмилия Силина чүве чутаалаан. Совет эрге-чагырганын бергени латви улустун өөрүшкүлү болгаш аас-кежигит амыралы-нын дугайын чутаалап турда оюу сүрү киришкенин дыналып тур-ган.

Совет эрге-чагырганын чылдарын иштине бистин улустуу мел-чүлүктөрүн сымыршкан, ийи бөлөк сымырп алган ажалдап турар ма-дыр болу берген деп, бөдүн ажалчын меделгөн. Ажалчын кижилер болушкунуң бурун эрелит азай болу берген. Буржуа Латви-анын үзүндө бөдүн ажалчын кижилер сөйгө азы вода хоорай чыгарганын-га соңгуду болуп турган бо анычт. Чок, соңгуду болбас турган. Ам чүте бистин заводтук бестин 30 ажал кижилер чөт-чөт Советтеринин депутат-тары болуп турар. Коммунисттик партиянын болгаш Совет чакыктын ажал-чок улут сатып салышкынын базым бутурунун көрүп турар бис.

Валкис районун «Ленина дзир-стел» колхозунун даргазы Вилис Вейберг, чогаалчы, Латви ССР-нин культуранын алдары ажалдак-чы Юлий Ванга болгаш Риганын политтехник институтунун студентиз Рута Каулинь олар база митин-гине чүве чутаалаан.

Митингини киржикчилери СЭП Топ Комитетинге, ССР-нин Дээди Со-ветинин Президиумунга болгаш ССР-нин Министрлер Чувствениге байырлыг чалаан ажалч улут кө-дүрүшкүн-биле хулап алган.

Митингини халгынанын чарлаан. ССР-нин болгаш Латвиянын күтүг-гилеринин аялгыз чапгылап турган.

(СЭТА-нын корреспонденти).

Эш М. А. СУСЛОВТУН чугаазы

Силерин байырлагдыг хуралы-нага чүве чутаалап болгаш Литва-га ажалчы-тараачын Совет эрге-чагырганын каттап тургустунганын чээрби беш чыл болган өн-биле холбоштыр ажалчыннарга, тараачынарга, интеллигенцияга, рес-публиканын буту ажалчы чонна-рына ийи байыры Совет Эвилели-нин Коммунисттик партиянын Топ Комитетинин, ССР-нин Дээди Со-ветинин Президиумун болгаш Ми-нистрлер Чувственин мурнуна чедир улут аалар моон улутуе онаашкан деп, М. А. Суслов чутаа-лаан.

Литва улустун байрамалы — ол дээр, буту совет улустарын бай-рамалдыр. Чогун-на харын оюу журунда буту эвилелчилер совет социалисттик республикалар, а ол ышкаш Москваны болгаш Ленин-градны ажалчы чоннары силерге акы-дуңманын сатып-сеткилин бол-гаш ажал-агыны даа культура тургу-зушкунуна силерин алдарыг челин-шиктинеринге магалашкынын илергелер-биле боттарын тал-лаарын силерин байырлагдыг на-га киржир кылдыр чоруткан.

Россиянын ажалчы чоннарын революстуг демисел-биле он-он чылдарын иштине тулут холба-жык келгени Литваны ажалчы чон-нарын революстуг демиселдин дугайын оратор демделгөн. Иламыга ол демисел 1918—1919 чылдарда Октябрьин Социалисттик Улут ре-волюциянын шуту салдары-биле онза калбарган турган. 1919 чылда тус черин помещиктери болгаш ка-питалисттери-биле эвилелдежи ал-гаш, империалисттер интервен-тилер Литвага Совет эрге-чагырганы хал-га дүлгөнер. 1926 чылда литва буржуазия чуртка ажалы фашист диктатурасын тургускан. Экономика таллазы-биле Литваны барын талла-кы империалисттер курунелер аграр-чиг-т бээр чер кылдып алгаш тур-ган. Ол буту чылдарда ажалчы чо-нарын аар-берге катыгалы мас-салым-биле ажал чок чорук болуп турган. Тараачынар аар-берге эл-дел-тургездил көрүп эрттирп тур-ган.

Литваның ажалчы массалары элдел-тургездил, ашан болгаш кул чоруктан хосталга капиталисттер-ин эрге-чагырганын улуткаар база Совет Эвилелинин улустары-биле боттарын хуу-салым кезеде холбоштыр деп чүвени улам-на межереп билп турган. 1940 чылдын чайында боттарын Коммунисттик партиянын улутулгазы-биле

ажалчыннар, тараачыннар болгаш күш-ажалчын интеллигенция улусу-чакык тургузар дээр шиттирлери-биле кедүлүг үнгөн. Оларын де-мисел төвүлүг тилелге-биле довул-ган. Ажалчын чоннарын хосту-бу-ле соңгуду алган Улустуу сейм 1940 чылдын июль 21-де Литвага Совет эрге-чагырганын тургустунганын чарлаан болган. Совет Социалисттик Республикамын Эвилелинин составына совет Литваның эки-тара-был кирер дугайында декларация-ын хулап алган.

Бо кайтамчы болушкун Литва-нын төвүлүг эрелитиле үе болган. Совет эрге-чагырга үндөй ре-волюстуг чарыгдаларын дөрөм боттадырган болгаш улустун амы-рал байдалын эжелеринче уланды-рган элөөн хой реформаларын чоруткан. 75 муң ажалч хелек-тер, чер чок болгаш эвээр черги тараачынар помещиктерин 400 муң гектар черлерин халас ал-ган. Банкылар, улут улустур болгаш салып булутулгелери улус чоңу-чулук шыдаан. Литваның улусу социализм тургузарын эгелгөн.

Иччалда-даа улаваанда литва улустун болгаш Совет Эвилелинин эске-даа улустарын табыч тур-гузукчу күш-ажалы гитлерлиг Гер-маниянын дээрбеш халдашкын болганы-биле араза үзүлгөн. Литва-нын черинге дөрбөч халдашкын-нын үш ажалч чылдарын иштине фашист эжелекчилер буржуаз на-ционалисттер-биле эвилелдежи ал-гаш, 700 муң ажалч ажалчыннарын, тараачынарын, интеллигенттерин чок кылган болгаш улус ажал-агы-нынга ажалч улут когаралы чедир-ген.

Гитлерлиг Германияны буту совет улустарын маалдыг күжениш-кенин-биле чыла шапкан. Гитлерлиг Германияга уду Ала-чурттуу Улут дайын ССР-нин буту улустары-биле литва улустун наймыралы улам-на дадыктырган болгаш бижы-лаан. Фашисттер Германияны аш-кан тилелгелер Литваны ажалчын чоннарын кийрген салышкынын совет улус улуту-биле үнелеп турар. Маалдыг литва улуска алдар болгаш Вейсгал! Бөдүн социалист-тик Төрөн чуртунун алдар болгаш хосталгазы дээр демиселге литва улустун көртүскөн эрес-идин бол-гаш маалдыг чорутары мөгөдө өшпөс.

Совет Литва булун чыл иштине буржуаз Литвага булутуп турган ол хире продукцияны ам үш неделя булутуп үндүрүп турарын дуга-

йын оратор оон ийди чутаалаан. Хандырылган болгаш культуруг амыралык орукту ажалчы тара-ачынын мурнуна ажалчын берген, келээ ажал-агынын коллек-тивизация Литваның ажалчы чонна-рынын төвүлүг тилелгелер болур.

Бо фактылар турда Американың Каттышкан Штаттарынын «куда-ндыр улустарын педелязы» дээр чүвени чыл бүтүлэ эрттирп, дар-лаалдан адыралган улустарын кам-гачакчылар кылдыр боттарын хал-гаш-биле көртүп турар импери-алист башкарыкчыларын буржар нүгүлүг олтур чорук чүдөк чир-тин кылдыр көстүп турар-дыр. Лит-ваның, Латвиянын болгаш Эстония-нын хостуг улустарын ол делегей жандары, хосталганын болгаш хамаарышпас чоруктуу бою тулук-чулар база каттап кул кылдырын күз-өп турар боор. Иччалда-даа ол кажан-даа буттүмөс! Боттарынны улус-салымнын булут элери болу берген Прибалтиканын улустарын оларын шилип алган социалисттик оруннан кым-даа табыч илип шы-даас.

Улустарын аразында наймырал коммунизм тургузушкунга Совет Социалисттик Республика бутурун болгаш бистин чуртувустун чаз-чаз челиншиктинерин шычык магалылы болуп турар. Совет Эви-линин улустарынны мыкты акы-дуңма наймырал моон соңгара-даа буту хөмчө-биле бижылаалынар! — деп аш Суслов чутаалаан.

Бистин партиясы, буту совет улус партиянын XX—XXII съезди-леринин шиттирлери, СЭП-нин Программасында ажалдап кыл-ган чыгыне шутуу чайгалыш чокка боттадырып турарын оратор оон ийди чутаалаан. Совет улус СЭП ТК-нын март пленумун шиттирлери күнелин улут ха-нышкынын-биле күлөп алган.

СЭП биле Совет чазак социализм болгаш коммунизм тургузушкунга табыч таарымчалыг байдаларын хандыр, буту делегейге табычын хөдөөн камгалаар, делегейин чаз дайын империалисттерин өскү-лүп үндүрүп келирин болдурус, агресорларын панын үзөр дугайын да буту социалисттик күрүлелер-биле калы доктаап сатып салып турар. Бистин партиясы болгаш чазаксы социалисттик чурттарын сый кат-тышкынынна, марксизм-лени-низмдин принципалды үндөйинге делегейин коммунисттик шимчөөш-кыннын чангыс өйгө болгаш сы-

рый каттыжышкынына, импери-ализмге болгаш колониализмге уду демисел турар буту күштерин сый каттыжышкынына буту-ле эржек чутула чүдүлери кылып турар.

Бистин чуртувус коммунизмдин тилелгелеринге буржуаз булутулганын бар чорутуру. Совет Социалисттик Республика бутузу ол буту делегейге төвүлүг херекке улут салышкын-нын кирип турар. Социалист тур-гузушкунга литва улустун чедип алган улут ачы-харызын барым-далаан база Литвага Совет эрге-чагырганын каттап тургустунганын чээрби беш чыл өн-биле хол-боштыр ССР-нин Дээди Советинин Президиум Литва Совет Социалист-тик Республиканын чазактын дээди шанымы — Ленин ордени-биле ша-наан.

Бо улут болгаш төлөнтүг шагнаа Литваның ажалчы чоннарына чаз ийди, улутурун, келээ ажал-агы-лаа, өртемде болгаш культурага чо-гаалгыч тургузукчу ажалч сорук киришкенин чаз үнөр дөү бол-зун!

М. А. Суслов литва улуска СЭП ТК-нын болгаш Совет чакыктын бай-ырыг чалаан номчуруга, ону байырлагдыг хуралын киржикчиле-рин диниктиг алыш чаксаакыны-биле уткан.

Литва ССР-нин Күрүнү тугун зал-га кирип көзөгө, М. А. Суслов чы-гып туука Ленин орденин кадан болгаш Совет Литваны шагнаар ду-гайында ССР-нин Дээди Советинин Президиумун Чарыктын номчаан.

Литваның КП ТК-зынын, Литва ССР-нин Дээди Советинин Президиумун болгаш Министрлер Чувственин мурнуна, буту литва улустун мурнуна Литваның КП ТК-зынын бирги секретары А. Ю. Снечук республиканын ажалчы чоннарын челиншиктинерин улуту-биле үнелгени дээр өөр чети-риникин СЭП-нин ленинчип Топ Комитетинге, ССР-нин Дээди Со-ветинин Президиумунга болгаш Ми-нистрлер Чувствениге илергелгөн.

Оюу дараазында аалчылар-а-жал-дука совет республикаларын, даштык чурттарын, Совет Армия-нын болгаш ийи дапыр Кызыл ту-тут Балтий флотун талалары-биле байыр чедирп, чүве чутаалаан.

Байырлагдыг хуралды киржик-чилери СЭП Топ Комитетинге бол-гаш Совет чакыкка байырлыг чага-ны чангыс үн-биле хулап алган.

Ийиги салбырда

Улут-Хем районда «Улут-Хая» совхозтун и

АРИФМЕТИКА ОЛИМПИАДАЗЫНГА

ӨӨРӨНКЧИННИН бүтү талаа-лыг сайыралымыс совет шко-лаларга кичирең салып турар. Канды-бир өрөтөгө өөрөнкччилер сонугураалы көдүрөр, билиглерин хамылаштыр, арга-мергеженин улам сайырадыр, эки өгөлөшкөнүн дегенде дээр сагыш салып турар бис.

Арифметика олимпиадалары өөрөнкччилердин билиг, мергеженин улам хамылаштып сайырады-рымиз база бир хеяри болур. Урууларынч төртүтүнгөн арга-мергеженин улам сайырадыр. Кызылдам № 5 школанын 4-ку класстарында арифметика олим-пиадазын кычарып өртүргөнүнч дугайын мадак чугааладыр бо-дой мей. Ук олимпиада үстүкү класстарга эрлп турар олимпиа-далардан улут ыгалдыр.

Олимпиадага белеткенге тура, мындай согурааларын салган бис: арифметикага өң-не мергежиди өөрөнкччилерин тодардыр; берге бодалгалар, чиктер бодаларына, арифметиктиг тыымиктар бодал-арына урууларын чадиктырар; арифметикага сонугураалды көдү-рөр дээр өскө-даа. Бистин школа-да математиканын ийн бөлүмү ачылдып турган. 1-2 класстар-нын бөлүмүн мен чорудуп турган мен, 3-4 класстарынын А. Г. Толстокова удурукан. Арифметика олимпиадазы бөлүм ажалынын түнелин үндүреринге учур-дузала-ым болганы чугаажок.

Бөлүмүнч киржикчилер алгы-лаан демектерин тус-тус конверт-терде шыгалап турар. Арифметика булуңуна «Берге бодалгаларын, чиктерин бодаларынын дугайы-

да демексел» астынган. Ында өөрөнкччилердин ады, бодалгаларын бодаларынын демдээ, алган саны демекселеттинген. Неделянынч по-немельникте чаа-чаа чиктер, тыымик бодалгаларын булуңга алып каар. Уруулар ону дүжүрүп бижээш, класска азы бажычыга бодал турарлар. Бир эвес өөрөнк-чи боду чааскаан бодал шыда-раан, аңаа кым-бир кичи дуза-лашкан болза, ооң алыр саны өзөжээр.

Бирги олимпиадамы 4 ээлчеге өрттирген. Бирги, ийги ээлчеге — класстар айы-биле, үшкү, дөрт-кү ээлчеге — нинти школанын. Нинти школанын бирги ээлчегине бо-далар кылдыр бир чикек болгаш бодалга бердинген. Ийги ээлчеге бижимел-биле бодалар чикек болгаш бодалга бердинген. Ажал-ларынч демдээ мынчаар салып турган. Бүтү ажалды күөсөдирин-ге 60 азы 80 минута бердинген. Шын бодалатынган болгаш чараш-тыр бижиттинген ажалдарга 100 саны тыспыр. Бир эвес ажалды айттынган хуусаанынч бегине дужаар болза, камнал алган ми-нута бүтүрү дээр санын мейей сааар. Айттынган хуусаадан өрткөн минута бүтүрү дээр 1-сан-ны казыр.

Бодалгага, чиктерге чазыг дээр 25 саны, хирлпг бижээш дээр — 25 саны, аас-биле чикек-ти шын эвес бодаларын дээр 25 саны, бодаларын шын эвес бодал-арын дээр 75 саны казыр. 100 минута өртөгө өөрөнкччилер ажал-лык сокардып болгаш «О» саны ол алыр.

Өөрөнкччилер бүтүрүнч тускай сазымында ай, хуңу бижээш, ады, класын, үсүн, санын, аары-адымын, канчаар дужаагынын би-жир кылдыр белеткен каан бо-лур. Бирги ээлчеге кирген чикек болгаш бодалга бо-дур.

Аас-биле бодалар
1000:125×50—130—100—60:3—
Бодалга: Сохоста ийн чимис-тиг сад бар. Биргизининч узуу 600 метр, дооразы узунундан 200 метр өзөш, ийги садтын шөлдү биргизинден ийн катал өзөш. Бир аяланыга ортумаа-биле 8 дөрбөлчүн метр чер онажыр. Бир эвес аяланы бүтүрүндөн ор-тумаа-биле 500 кг аблоко ажаал алган болза, шүптү аблокадан че-же чигир ажаал алганмы? 100 центнер аблокада 11 центнер чигир бар.

Бирги ээлчегинч сохоста не-делә өрткөдө, ийги ээлчегин өрттирген. Аңаа класстың күзет-тиг бүтү өөрөнкччилерин кириш-тирген. Ийн ээлчег бүтүрүнч шыгарап үнгенерин нинти шко-ланынч олимпиадазына кириген. Бирги, ийги ээлчеглерин түнелд табилданын көсүк черге асқан бис.

Нинти школанынч олимпиадазын база ийн ээлчеге өрттирген бис. Түнелдикте шүтүм чыскаалыга школа директору олимпиадазын тирикчилерине байыр чедирген. Тергинерге шаңналарын ты-ыскаан. Тиклекчи 4 «а» классты «Мактал бижик»-биле шаңнаан.

В. ПУГОВКИНА,
РСФСР-нин школаларынын алдарлыг башкысы.

Москва. Делегейин IV кинофестивалинда, ЧУРУКТА: «Мосфильм» киностудияга чораны-мык үзүндө Лидия Смирнова биле (ССРЭ) Минь

Дик (ВДР) «Дон-Кихоттун уруулары» деп филам-ни тырттырып турар павильонда. Фото А. КОНЬКОВТУУ. СЭТА-нын фотохроникасы.

РЕДАКЦИЈА ЧАГААЛАР

Тергидээ

ТАНДЫ РАЙПОЗУНУЧ № 2 а-толавказынын салгыж-чолочы-чы Н. С. Шуровту «Межегей» со-хоттуу малчыныры улаа-шараа уткуп ап, чутула херекселди бараанынч оон салып ап тур-рарлар. Николай Степанович ба-маршрут-биле соолду 4 чылда улаштыр чоруп, малчынаа-биле ханы хамылашкан.

Салгыжга херекселчилер канды-бир херекселдин бараанын чамылып каарга, ону дараланын келириг аламыла тыпкаш, чеди-рип бээр кичи бодай—деп, мал-чынар М. Байыр-Белек, О. Дор-жу, С. Бара-кыс олар чылж-сөстөрүн чугаалап турарлар.

Н. Шуров өрткөн кварталда-да бердинген планын ажыр-чүт-сеткилден болгаш чартык чыл планын 120,3 хутга күөсөлп, районода салгылар аразында со-циалисттиг чарыштын бирги черин ап, тиклекчи болган.

О. ТОВУУ.

Онтаттыган генератор

Чадананын дизельдиг электро-станциясында 4 дизельдиг шимчели-чилер бар. Оларнын ийизин өрткөн 1964 чылда тургузуп дооскан, ар-кан ийизи чексөөкөөк маркарлар. Олар ээзон үр ажалдып турар. Ийн шимчеличилерин база-ла эки таа-рымчалыг кылганынч электро-станция ай, квартал планын ажыр күөсөлп, муракчы ажалдынарда йшла талаа-биле шаңналарын бе-рип турары өөрүчүт.

Иычалаа-даа чамык четпестер-биле өттежин турары хомудангы. Чадананын электростанциянын начальниги эш Филин турда-ла, бус-биле ажалдар күчүлүт генератору 1963 чылда станцияга чорудуп бер-ген.

Ук генератор бус-биле ажалдар электростанцияга таарыштыр кыл-ынган-биле Чадананын электро-станциясында херээ чок боорга, ону өрткөн чыллы бо-биле кады керим даптынчы үндүр өөртүп казакан.

Он генератору ам кичи таынас: дооррак-доорук тууду чүе, ажалы-ла кезектерин чыгас суу, ажалың-чүе чий берген чылап болгаш чүте ме-таллология дужаары артыкан.

Бо хире уагт күшүгү генератору кылдып, өөрткөнгө куруне азээт-ээт эвес туялук ажалын үндүргөн бил-дингир. Ол хиреинде-ле электро-станциянын начальниги эш Желе-зников адында чедир ону боду өскө-рип, сагыш салбааны шын эвес!

Б. ИДИМ.

Эскерип көөр

«УТКА 25 чылы» сохоттук Ак-Ту-рут салбырынч төвү Суг-Бажы суур-га нинтининч столоваяны ажитканда бээр үш чыл ашкан. Оон повары эш Полотнова ажал-буру блондаларын чеменин амангын, шынарлыг кыл-ыр талаа-биле чеменикчилерин ху-дуктелип чаалап алган. Оон кызык-ажалынч түнелдикте столоваяны ийиз үрүлчү арыг-силг, чет-тир санынч сава, э-терчел-биле дерит-тинген.

Ирак-чоокта хову турлагларынч ажал-шчиклер даштынар хүнирде суурже эеп кээп, чеменикчилерин саны улам немежи бээр. А бо хүнде столовая ажалдаас, оон расписане-инч баугар даштынар хүн кылдыр туруучу туттунган чеменикчилерин күзелинче четпейн турар. Даштынар хүнде ажалдаш, неделинче өскө бүтүрүлүш кылдыр өскө суур-ларын болгаш хохораларын үлөгөр-кичкен бистин суурун столоваяны-га чоручуларын чон негел турар.

С. СОТНАМ.

Канчаар дузалаарыл

ШКОЛАГА БИР-ЛЕ ДУГААРЫНДА өөрөнкччилерге-даа, моон мурунда өөрөнкччилерге-даа ала-ченин дузала, хайгаар-алы оңаа чугула. Ада-не бурун бо дузалаашканын аңгы-аңгы билди турар. Оларнынч чамдыктары урууларынч өөредилгезин доктаамал контролдоп, шыдаар хирези-биле дузалажып турарлар. Чамдык ада-нелер урууларынч шын эвес дуза чедире бээр таварыгалар тургу-лаар. Харын-даа оларнынч оналгаларын шуут дорт айтп берип, ном-куза чогуур оналгаларын үргүлчү боттары номчуп бергилээр. Ындыг чорук урууларынч боттарынын күжүгө бузурел чок болурунга чеди-рип, туруш чок чорукка кижизилер.

Кызылдам № 3 школанынч 4-ку класчыда (өрткөн өөредилге чы-тылда ажалдып турганмы) урууларда аңгы-аңгы ада-нелер бар. Оларнынч хей кезин урууларынч өөредилгезин сонугурап көөр, шко-лага бо-ла келгилээр. Ада-нелер Бунин, Ля. Беликин, Гумин оларнынч уруулары бот кичээлде боттары чорудуп турар-даа болза оналгалы канчаар күөсөткенин ада-нелер доктаамал хынал чамчыкканнар. Ы-чангаш бо уруулар өөредилгезинге кызыккан.

Оналга кылдып турар үзүндө канды-бир частырыг кылтышкан болза, канчаар эдерин айтпр алаар. Кемээлдере уруктарга өөрөгөн чүдүлери чугаалап турарына урууларынч чамчыктарын артык эвес. Ындыг уруулар школага өөредилгезинге ыдыкпейлг. Олар аас-биле кончуг эки харынлаар болгаш оналгалын кезээде күөсөлп алган болур.

«Колл Сеноковотун база Люда Сайченковун ада-нези ымыдг эвес. Олар урууларынч өөредилгезинге дузалаар туржук, школага чылда чамгыс катал келир улус. Булачкыска дээр бодууну уруу Надяга үргүлчү «дузалажып» турары-биле төрелин чугаалажып алган. Ы-чангаш бир класстан 4-ку класка чедир ук төрел «дузалап» келген. Төөгүгө, бодусу дугайында номчулгаш канчаар өөрөнкччилерин Надядан айттыр, чугаалаптырар-ужурлук тургаш, олар боттары анаа үргүлчү номчуп берип, уткаын чугаалап берип турганнар. Оон ула-чындан Надянынч номчуру шоолук эвес, боду хуузуна ажалдып йлбес. Шак мындай «дузанын» хора чедирип турары ол-дур.

Е. КВИТНХ,
башкы.

Быжыг билиглер дээр

КУРУНЕНИН Кызылда башкы институтунда бот-өөредилге-биле хей башкылар өөрөнкччилер турар. Эр-тем-техниканынч сайыраанын-биле кады, бистинч хөгжүлдөөсч ху-буру бургунаар бажымын кылтып турар болгаш.

Заочин өөрөнкччилер турарларга эк-заменин, эачеттар мурунда кыс-ка болгаш делгерейе лекциялар-ны институттун башкылары ном-чуп турар. Ол хире кыска үеде номчуур лекцияга ук эртемийн ме-тодика талаа-биле үндөлини тайылбырлаар турбуже, шоолу-ла дуза чок, калгарапчыл лекция-лар номчуп бергилээр таварыга-лар бар. Заочинтерге башкылар чамдык башкыларын шын эвес биле ап турар деп бодалар мен. Моон тодаргай чижээ бо-дур. Пе-дагогика факультетининч заочин-теринге аяныч номчула талаа-биле лекция номчуп кичи тайыл-байн турган. Декан тусый эр-теминч кичи тайылбай маңдал-ла турду. Адак сөөлдөк театрыч режиссеру С. П. Майер лекция номчоган.

Канды-даа темага лекциялар, бексалаар өрттирер дээр бисте йүп олурар анык кадрлар хей. Оларынч баш бургунаар шилеп тип ап турары чугула. Оларынч кандыг бир ырак черлерден эес-энык тускай эртемийлеринч аразы-маал тып ап болур. Заочинтер-ге быжыг билиглеринч берип дээр, башкылашканынч шынгары ба-за кичээлге алыр чугула.

Т. САЛЧАК.

НАЗЫЛАП КЫРЫЗА-ДАА...

ЭРТЕГН ХУНУНЧ алдып-сара-ла херелери Танды-Улаанын бе-диктеринге чаа-ла дээр чорда. Межегейинч Алаак сурунуп чурттаачыларынч инектер сурудан шуужуп үнүтүр. Чай-нынч халымын изинде, чымраа-сээктиг инектерин эки өттүт черлерге чедирип, суггарып, аа-бек сүттүг болдулары берге ажал

болур. Аныяндан бээр-ле мал ка-дарып өскөн, ам үеде пенсионер эш Оин Людууп ажалчынарын хуузуна 300 баш улут-биче икзон кадарып, ажалдамышаан. Көк-Булуунунч сөрин дөвө-леринге инектери доктап оттай баарге, эш Людууп «Шын» солу-нун уштуп номчуп бээр. Инектер-нинч эалери кадарчынынч ажи-

лынга сеткил ханып, мынчаар чугаалажы:

— Бо чыллы Людууп ирей инектер кадарарга, сүттүг-ле алаарын.

— Мээң молдурганмы сем-рөөни дээрге борбак-ла чүе!

Будун кадаргы эш Оин Лю-дууп аныктарга үелетер болуп, мынчалдыр ажалдап чортур.

О. КОРОДА.

К. КУДАЖИ

лер өттүпүр баулаарга, уруулар бу-дун каттыжып халчоттар. Долаана өң сөөлдөк Бичинейинч бажында бөртүт ужулгаш, бажынга-даа ке-пейи салып каан. Долаанаже Бичиней чиктиг кончуг көргөн, кыс-тар мыт чок тургулаш, ажалдап кирипкенин.

Дүштөки чөм үзүндө кыстар та-рап чангайлы бергенер. Орлан сохотынч чылдып калган.

Кыстар дүштөп алгаш, кээп тур-да, тараа арыглар машина белеи турган: долааг сывынынч өзөн үс-биле чыдып чып каан, чарлы берген чымыштерин чартык солу-гулап каан. Баштай-ла Бичиней биле Долаана долааш турушкан, өскөдөр тараан уруп берип эгел-дөөн. Туудынч өөлчөкиг долап тур-ганнар. Орлан ам-на чеменинч аар-теш, хонган бажынынче бажыкан.

Кежээг дээр ээзон-не хейну арыглардан. Орлан хейининч уш-туп каапкан, барык-ла халашпай ажалдап келген. Баштай-ла Бичиней-биле кады долаан, оон соонда Долаана-биле, оон соонда мында кыс-тарынч дөгөрөн-биле ажалдаан. Тос-Танма угай ээлчөг келгенде, чаксаан долаар турган. Дыштанып алынар деп турунда-ла, шак чедир суг чалсар чок долаагылаптар.

Орлан кежээ чанып бар чорда, бе-гүнтү ажалынга ээзон таарында-да, бир-ле чүе оон сөткенинч өйүп чо-раан. Чүл дээрге хонган бажымынынч ээлери аада урууларынч орун хос-

тап бергенер. Орлан чурттаар чер дугайында айттырныч бөгүн шит-тирлен аар деп бодал, мычалаа-даа хонуп чугаалаан.

Чеменинч алгаш, хүн артымында Орлан Улут-Хем кымынче кылаштап кирген.

Чайгы хүн даг бажында олтура бер-ген. Аларынч ажалдык бичи оолдар сымыктыштарын туткулал алган шыгырт тургулаан, мында-хаа ымы-рак кызгарган ооргаларынч дырбак кы-гылаарлар.

Ындыг ыркын кежээ Улут-Хемни кичи кайгал ханмас: терек, оожум, кыркын. Чывайлы берген кымыл хүн-нү херелери оон оожум быраанаа-рынга кылаандыр чайнат ойнап турган.

Орлан эрик дургаар кылаштавы-шаан, бөгүн ажалынч сагымында чу-руутун орадашкан. Чүтүн-даа муру-нунда дөстүмөс Бичиней биле те-лелтик. оожум Долаанынч арын-шырайлары караанга кестүп кээр бол-ган.

Дартамында шанта чөдө бөөрге, Тос-Танма угай суглар ажалдап кирипкени турганнар. Оозун бодат көргө, кыстарынч ажалга сорук киргени аажок. А Орлан «бузук үл-түргө» окта-ла таарышпаан. Ол, ажалынч бүдүрүчүлүгүн чижегеп санап көргө, шанта тарааны ары-лаарында дора деп чартык ай херек болган.

Орлан шандан база бир «бузук үл-түргө» тып алган. Ол оон нарын болза-даа, ажалыг херек болган.

— Чаа экелгенде магадыл өт-турган—деп, тараа каар, үрелен машинаже айткан. Тос-Танма угай хонуп чугаалаан.

Чеменинч алгаш, хүн артымында Орлан Улут-Хем кымынче кылаштап кирген.

Чайгы хүн даг бажында олтура бер-ген. Аларынч ажалдык бичи оолдар сымыктыштарын туткулал алган шыгырт тургулаан, мында-хаа ымы-рак кызгарган ооргаларынч дырбак кы-гылаарлар.

Ындыг ыркын кежээ Улут-Хемни кичи кайгал ханмас: терек, оожум, кыркын. Чывайлы берген кымыл хүн-нү херелери оон оожум быраанаа-рынга кылаандыр чайнат ойнап турган.

Орлан эрик дургаар кылаштавы-шаан, бөгүн ажалынч сагымында чу-руутун орадашкан. Чүтүн-даа муру-нунда дөстүмөс Бичиней биле те-лелтик. оожум Долаанынч арын-шырайлары караанга кестүп кээр бол-ган.

Дартамында шанта чөдө бөөрге, Тос-Танма угай суглар ажалдап кирипкени турганнар. Оозун бодат көргө, кыстарынч ажалга сорук киргени аажок. А Орлан «бузук үл-түргө» окта-ла таарышпаан. Ол, ажалынч бүдүрүчүлүгүн чижегеп санап көргө, шанта тарааны ары-лаарында дора деп чартык ай херек болган.

Орлан шандан база бир «бузук үл-түргө» тып алган. Ол оон нарын болза-даа, ажалыг херек болган.

— Чаа экелгенде магадыл өт-турган—деп, тараа каар, үрелен машинаже айткан. Тос-Танма угай хонуп чугаалаан.

Чеменинч алгаш, хүн артымында Орлан Улут-Хем кымынче кылаштап кирген.

Чайгы хүн даг бажында олтура бер-ген. Аларынч ажалдык бичи оолдар сымыктыштарын туткулал алган шыгырт тургулаан, мында-хаа ымы-рак кызгарган ооргаларынч дырбак кы-гылаарлар.

Ындыг ыркын кежээ Улут-Хемни кичи кайгал ханмас: терек, оожум, кыркын. Чывайлы берген кымыл хүн-нү херелери оон оожум быраанаа-рынга кылаандыр чайнат ойнап турган.

Орлан эрик дургаар кылаштавы-шаан, бөгүн ажалынч сагымында чу-руутун орадашкан. Чүтүн-даа муру-нунда дөстүмөс Бичиней биле те-лелтик. оожум Долаанынч арын-шырайлары караанга кестүп кээр бол-ган.

Дартамында шанта чөдө бөөрге, Тос-Танма угай суглар ажалдап кирипкени турганнар. Оозун бодат көргө, кыстарынч ажалга сорук киргени аажок. А Орлан «бузук үл-түргө» окта-ла таарышпаан. Ол, ажалынч бүдүрүчүлүгүн чижегеп санап көргө, шанта тарааны ары-лаарында дора деп чартык ай херек болган.

Орлан шандан база бир «бузук үл-түргө» тып алган. Ол оон нарын болза-даа, ажалыг херек болган.

ЫРЖЫМ БУЛУН

(Төңчүзү. Эгези № 165 солунда).

— Барарган, аттың-ла даргалар-дыр ам бо. Ам-на кичи чоруктамы ол-дур аа—деп, Тос-Танма угай чугаалаган.

Орлан Тос-Танма угайга чүвү-даа чугаалаар аайын тыппаан. Ол аразында кыстарынч бирөөзи: — Долаана база кел чор—дээр. Улатпаанла кылдыр, шоолаа ка-рактардык, чикчөкөк сыныг. ала-нынч сүргей кыс маынап келген. Дүүн көнтордога, от-кес дег халып турган кысты Орлан доран-на танып каан. Долаана мендиреппишаан, чарыш-тырган аат дег, эгинтерин турган:

— Ам-на бүтү кылр боор бис! Чаа кичи — Орлан — база не-межиб келген. Тос-Танма угай, До-лаана база чөдөп келген, Бичиней база каттырып-каттырып алгаш ап четкен, кыстарынч төгүлү аажок.

— Ийиди-дыр, эштер—дээр, Ор-лан ажал-херекче кирип чугаа-лаан.—Баштай тараа арыглар ма-шинаын турган терининч чалыдып ийип алымынган. оон башка алаан-да хай бок бол-тур. Оон салар та-разынч бээр овалдай ажи турунар-да, мен ону өөрөнкччилерге.

— Ийиди-дыр.

— Шын-дыр.

— Өөрөнкччилер кайгы боор.

— Дүргөн сөптөй каантар херек — деп, Бичиней дидими кончуг чугаалаан.

Бичинейже Орлан ханып хулу-м-арзган:

— Сөптөй дээрим ол-дур ийин.

— Ынчаарга ыңча деп чугаа-лар болгай, эш—депкес. Бичи-ней арын чакыра берген.

Уруулар Бичинейинч бүдүү ит-ки-леп, каттырып аажоттар.

— Ам чү дээр мен, эшти эш ди-вейи канчаар. Ынчаарга — дээр, Орланнынч холундан алгаш.—Че, Орлан, боларынч-биле кыккайлыг-тургаш чор бис—дигеш, эри чө-пкөкөн ылай болган.

Кыстар катты-итки-биле машина-ны үгөй-ле бергенер. Оон-мооң тутташ, канчалгалап чорларда. Тос-Танма угай машинаынч бир ужу-мыраанч оваллаан тараа кымынче үнүр көдүрүкөн.

Оон оон хыйланган, үнү ыңнаа-лаан:

— Ой карар, ой карар! Хөдүн өрттирдинти, бузук үлгүгө дег чүвөкөр!

Тос-Танма угай ыңча дээр, ма-шинаынч дүштөжөк эде ийип каан.

Вьетнамың Демократтық Республикасы. Ханойнун механиктинг заводун Совет Эмилелиниң дузаламчызы-биле туткан. Бо буюрулгедө продукцияны 16 хевирилери буюрун уйдуртурар. 70 бригадаларга социалисттик күш-ажылдың бригадалары деп хундуг атты тымсыкан. Америк агрессия-биле демиселдиң фондузунга хүн бүрүдө немелде шакта ажылап бээр деп шимчээшкин буюрулгелериниң ортузунда калбарган.

ЧУРУКТА: Ханойнун механиктинг заводунун дарганаар цегинде.

Фото В. СОБОЛЕВИЧ.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭМЭП, ДАМЧЫДЫП ТУР

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Ау-Банг дээр бичин кездэ суурнуң кыдында чалча шериглериниң шериг таңыыл черин мурнуу-вьетнам партизаннар минометтар-биле бот-лаан болгаш атаклаан. Ол таңыыл черин бүрүнү-биле чалча шаккан. Тулчуушкун шөлүңгө 40 хире сайгон солдаттар өлүрткен деп, АП агентилелдинг корреспондентин Сайгондан дыңнадып турар. Ол өлүрткөннөриң аразында ийн америк солдаттар бар болган. «Д» зонага бир батальон чедир күштүг партизаннар чалча шериглериниң лагерин атаклаан. Мурнуу Вьетнамда америк чепсектиң күштөриниң төлээлекчи ол тулчуушкунуң тодарай түнүсчүлүгү болгаш чидирелер «кончуг улуг» болган деп медгелээн. Сайгон полктуң штавы, ийн батальон шериг болгаш бронетанк кездэ, ол лагерге турган. Аңаа 9 америк чөвүлекчилер база турган. Бодап турары-биле алырга, ол чөвүлекчилериниң чамдыктары өлүрткен.

Тулчуушкун үезинде сайгон полк-биле харылзаа үзүлгөн турган. Чалча шериглериниң америк вертолеттар-биле-чедир келген немелде күштөри партизаннарын тып-лаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамың хосталган районнарын бомбалаарын америк ужо чүүл күштөдир турар. Июль 14-те чүгө 4 шактың дүргүзүндө бейин америк самолеттар 180 да-йыччы ужудуушкуннарын кылдып, Куанг-Нгай жомуда партизаннарын быжылгал чептерин бомбалаан болгаш боолан дээрин Франс Пресс агентилелдинг корреспондентин Сайгондан дыңнадып турар. Июль 15-те дүне АКШ-тун дайыл чадаг шериглери Да-Нангтан соңгу талаже 12 миң ирак турар партизаннарын быжылгал чептер атаклаан. Бычыл-ла-да ол атак чедилешкин чок болган. Боттарының снарядтарының чазылдырышкынында да-лайың ийн чадаг шерин өлгөн болгаш тозу балыгланган.

Леопольдвиль Конгозунда байдал

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Леопольдвиль Конгозунда байдал дугайында суралгы белги юрист болгаш бижики Жюль Шоменн чүүлүн Бельгияның «Ремарк Африкс» сеткүүдүң сөөлүг дугайына парлаан.

Конгогун тура-халыкшык шимчээшкинниң удуртукчуларынын бирээни Пьер Мулелени тып-лаан кижиге милдөн. Франк ажааны төлөзүн леопольдвиль эрге-чагыргалар чарлаан деп ол чүүлде чугаалап турар. Бичаарга мөөң алыр болгаш, Чомбонд тура-халыкшык шимчээшкинниң баскан болгаш Пьер Мулеле өлүрткен деп, каш-даа удаа медгелээн болгаш.

— Ол бүгү болза Чомбонд мактамыңа меделген шының чоктоңку дүшпейн турарын болгаш Конгода тура-халыкшык шимчээшкинниң соксавын турарын херекчел турар-дыр деп авто бижиш турар. — Эрге-чагыргата артып алыр болгаш, чүүл-даа кылтырарга белги Чомбонд ол шимчээшкин дүзүрүлүп турар.

Конго тура-халыкшык сөөлүгү уеде боттарының тактиказын өскерткөннөр дээрин чүүлде медгелеп турар.

БАЗА ДАГЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Куанг-Бинь, Нге-Ан, Тхань-Хоа болгаш Иен-Бай мжуларга чурттапчыгы хай-хэй районнары июль 17-де каш-даа америк самолеттар бомбалап турган. Бир америк самолеттун андара атан деп, Вьетнамың информация агентилели дыңнаткан.

Сайгонда штабтын чаа начальниги болгаш боттуг чүүл

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамың чалча чазаннң изионал камгалал министри бригада генералы Нгуен Хуу Ко мурнуу-вьетнам шеригиниң каттышкан кол штавының начальнигиниң албан-дузаалын күсүлдүп эгелээн дээрин Сайгонга албан-дузаалы чарлаан. ЮПИ агентилелдинг корреспондентин Сайгондан дыңнатканы-биле алырга, генерал Ко чаа албан-дузаалга кирген соонда доранна шериглерге ду-жаалды үндүргөн. Мурнуу-вьет-нам шеригде сандараан чурумну быжылгаар болгаш шеригиниң дайынчы угаан-боданын көдүрүргө кылдыр реформаны чепсекти күштөргө чоруларын ол ду-жаалда көрүп турар.

Моон-биле холбаштыр СЭТА-ның тайлыбырлачканы Е. Шуби-чевтин бижиш турары болза: 1953 чылдың октябрь соонда Нгуен Као Ки баштаан сан тала-зы-биле тоску чалча чазактың эрге-чагыргата кирген-биле чуртка «доктамаал дайын» дээр чүвени чарлаан. Ол болза Мурнуу Вьет-намың бүгү кижиге болгаш мате-риал курлавырларын бодунуң-на улузу-биле дайын чорударына мобилизация дээрн ол.

Пентагонун күзели-биле хөдө-

лүп турар мурнуу-вьетнам гене-ралдар шеригиниң санын бо чыл-дың төңүзүңгө чедир 650 миң ки-жиге чедир төлөздө ону 100—150 миң кижиге көвүдөдир ду-гайын шагда-ла бодап турарлар.

Сайгонда болгаш Вашингтонда америк «стратегтер» болза мурнуу-вьетнам шеригиниң санын ол чуртка 100—125 миң америк сол-даттарын турары-биле дүштүр-мичаар көвүдөдир чорук, оларын бодалы-биле алырга, мурнуу-вьет-нам патриоттары чылча шава-рынга эрежок чутула болуп турар. Оң ужурунда Нгуен Као Кииниң чазаның ажил-чоруду-ла-зында баштайгы бозым болза, Мурнуу Вьетнамда шериг күзүл-гөтүн чорутканы болган. Мурнуу Вьетнамың 20 хараан 30 хара чедир бүгү эр чоңуңа шериг ал-банынче кыйгыртп дугайында бижиштерин туускан.

Бычыл-ла-даа дайын үезиниң хоолдуларын өзүгээр кеземче көр-гүзүрүнн кыжанынлары турза-жок, Мурнуу Вьетнамың анык-тары чалча шеригте албан эртри-ринден массалык-биле ойталап турар. Мурнуу-вьетнамың анык-тары шериг албанын эртри-ринден ойталаары-биле медицина херечилелдерин эде кылдыр, ме-те документи-биле белеткээр азы са-

дып алыр, шериг эрге-чагырга-ларың төлээлекчилерин хээли-лээр болгаш өске-даа ол ышкаш хей аргаларын ажиллап турар. Америк империалисттерин болгаш оларын сайгон чалчаларынын улус чоңга удуз хыдыкчы дайынга ажиллап турар шеригте албан эр-тирлерин аныктар күзөвөй турар.

Бот-өөредилгелер студентилерге чигелделер.

«Альбатрос» ойнап эгелээн

Кижиниң бичин чоран чылда-рында өөрчүгү, каттырчыгы бо-лушкуннарын чеже дээр! Ном-чаан номинарның көргөн кинолар-ның маадырларын, оларның эл-тепиг ужурадарын бодап кээрге кижиниң мурнунга кандыг-ла бир кайгамчыктыг, тоолуг чер-десе-гей ажыттынып келир. «Альба-трос» — деп сөстү адай кааптарга бичин уругаар момунуң бир-ле каттырчыгы маадыр сагышка кирер.

Чоокта чаа июльдуң серини, дески хүнээрэк бир эртенниде, Кызылдың Култураның болгаш дыштанылганын Гастелло аттыг парывыга «Спартак» стадионуң «Альбатрос», «Майна», «Метер», «Авангард», «Восток», «Сокол» деп анаа энес, калжы-ла бир он-жун таарыштыр тургузуп, бот бөмбүңге азын мергежиг берген команда болуп, Ычангааш оюнунг эгезинде эгелээш-ле демик, аавагыр хадала, оң каптамы аажок шимчегир Козирес ийн санын улаштыр-улаштыр кийр тепкен. Ол команданың удура-лыкчызы «Альбатрос» бир-ле ду-гаар болушкун болуп деп чарла-чок болган. Ычналзажок бо эртен стадионга кончуг чутула херектиң эгези — ВЛКСМ Кызыл хоорай комитетиниң эгелээшкин-биле уругларның бот бөмбүүнүң ажы-дышкыны болган.

Устунде адаанымыс аттар Кы-зылдың пионерлер бажыкчыны, № 8, 7, 9, 10, 11 школарынның кудук класстарының өөреникчи-лериниң шилнелк командалары-ның аттары-дыр. Республиканың спорт чөвүлекчилер трениер Юрий Сухоа командаларын чыскаапкан, ВЛКСМ Кызыл хоорай комитетиниң секретары эш Ф. Коновалова илеткээн.

ВЛКСМ Кызыл хоорай комитет-линиң секретары келер үениң бот бөмбүкчүлеринге байыр чедиреш: — Бичин оолдарың бот бөмбү-бистиң хоорайымыста ипертергей оюн болуп бар чыдар. Бо чутула херекти улам массалык болдура-ры-биле ол хүнде эгелээш. ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай коми-тетини ону холга ал, бо талазы-биле маргылдааларын доктаамал эртрирп, тилекчилерин илередип, оларга шаңнааларын тыпсыр деп шийтирлээн бис. Ычангааш си-лер, келер үениң бот бөмбүк-чүлери, совет спортчуларын одурууга кирип, хүн келген ту-дун-на спортка ынакшып, аңаа мергежириңерни күзөдүм — деп, ол чугаалаш, маргылдаа эгелээ-

ни чарлаан. Бо удаада оюнга алды коман-далар бижишкен, олар сес хүн дүргүзүндө бирги чер дээш ой-наарлар. Бирги черин ээлээн ко-мандамы ол команданың айнакчы бурзунгге тааржыр хептер-биле, а ийги черин алган командамы бут бөмбүү-биле, үшкү черин — диплом-биле шаңнаар. Маргыл-даага 11-ден 14 хар чедир оолдар кижир.

Маргылдааның чурумун таныш-тырган сөөлүңдө, «Сокол» биле «Альбатрос» оюнуг эгелээн. «Со-кол» — Кызылдың пионерлер ба-жыкчыны командамы, оң ойлак-чылары пионер лагеринге кады дыштанып турган, бут бөмбүүнүң маргылдааларыга кижирп, ойнак-чылар бот-боттарың бичилп, кү-зү таарыштыр тургузуп, бут бөмбүүңге азын мергежиг берген команда болуп, Ычангааш оюнунг эгезинде эгелээш-ле демик, аавагыр хадала, оң каптамы аажок шимчегир Козирес ийн санын улаштыр-улаштыр кийр тепкен. Ол команданың удура-лыкчызы «Альбатрос» бир-ле ду-гаар болушкун болуп деп чарла-чок болган. Ычналзажок бо эртен стадионга кончуг чутула херектиң эгези — ВЛКСМ Кызыл хоорай комитетиниң эгелээшкин-биле уругларның бот бөмбүүнүң ажы-дышкыны болган.

Устунде адаанымыс аттар Кы-зылдың пионерлер бажыкчыны, № 8, 7, 9, 10, 11 школарынның кудук класстарының өөреникчи-лериниң шилнелк командалары-ның аттары-дыр. Республиканың спорт чөвүлекчилер трениер Юрий Сухоа командаларын чыскаапкан, ВЛКСМ Кызыл хоорай комитетиниң секретары эш Ф. Коновалова илеткээн.

ВЛКСМ Кызыл хоорай комитет-линиң секретары келер үениң бот бөмбүкчүлеринге байыр чедиреш: — Бичин оолдарың бот бөмбү-бистиң хоорайымыста ипертергей оюн болуп бар чыдар. Бо чутула херекти улам массалык болдура-ры-биле ол хүнде эгелээш. ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай коми-тетини ону холга ал, бо талазы-биле маргылдааларын доктаамал эртрирп, тилекчилерин илередип, оларга шаңнааларын тыпсыр деп шийтирлээн бис. Ычангааш си-лер, келер үениң бот бөмбүк-чүлери, совет спортчуларын одурууга кирип, хүн келген ту-дун-на спортка ынакшып, аңаа мергежириңерни күзөдүм — деп, ол чугаалаш, маргылдаа эгелээ-

Бичинаарың баштайгы ужура-жылгазы солуң болган, кол-ла чү-е оларын оюнга ынаа, чутку-дү болуп, Бичинден тура ой-нап, спортка мергежэн оолдар сөөлүңдө барып, кандыг суратмг спортчулар болуп деп чоргаарал сеткил-сагышты чайгаар-ла өөртүп каар.

Ычангааш ВЛКСМ-ниң Кызыл хоорай комитетиниң эгелээшкин үнелг болгаш ажыктыг, ону хоорайның бажың эгелелери, хой-ниити организациялар, чуртак-чылары бүгү тала-биле деткир, аңаа дузаны чедир ужурул. Бичин оолдарың бот бөмбүүнүң оюннарын республиканың спорт чөвүлекчилер дүржүлгалыг трениер-лер, инструкторлары удуруп салкаар, ычангааш өзүп орап балкачкылар эки спортчу белет-кеди алыр чыгынын чок.

ЧУРУКТА: бот бөмбүүң ажы-дун-на спортка ынакшып, аңаа мергежириңерни күзөдүм — деп, ол чугаалаш, маргылдаа эгелээ-

Ан. ДАРЖАА. Фото И. ЦЕЛИЩЕВИН.

ТӨРЭЭН СИБИРЬНИҢ ЫРААЖЫЗЫ

Шулукчу Василий Андреевич Журавлевтун ады совет номчу-чуга эки билдиргир. Оң баштайгы шулуу таптыг-ла мугур үжүн чылдың мурунда «Правда» солуга парлаттыган. Оон бээр шулу-териниң он чымындамы ол үндүргөн.

Дайын мурунда-ла шулукчу ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң чаминда А. М. Горький аттыг Литературалуг институту дооскан. Оң соонда Ада-чурттуң Улуг дайынныг кижирп, Москвадан Берлин болгаш Прага чедир орутку эртен, даштыкыга шериг албаныга турган.

Ам уеде Василий Андреевич — Литературалуг институтун башкы-зы, доцент.

Василий Андреевич Тывага бир дугаар келген. Ычналза-даа ол анык тын «литературалык алаан хой төлээлекчилер-биле таныш болгаш оларның чогаалдарын орус дылче очулдуруп турган. Аалчыга өлчөй-чодуг аян-чорукту күзөвөйгөн, «Шынык» ном-чукчуларына оң чамдык шулуктерин таныштырып, оларның утка-ууну тын чонга чогуун демделгесин ийик бис.

САЯН СЫНЫ (Орун бижилгелери)

Саян сынга час-даа дүштү, Чымыш долган, дүгээлгил-де. Чыдыг чашпан орун солуй Чараш кегү сагалданын. Өөр кастар, өөр сынылар. Аяннарга чатып чорда. Өөрөөн боор, билдирестер. А хоорайда геологга Өрөөл ишти ышкан апаар.

Частың хүнү кылсынчылдыр Саян сынга кыйгытыр кээр. Донуң хондун. А ам ышкан. Тору туман чиргилчирнең. Халың-Хемге аштыр дээр. Калбак шырыш дугал алган. Маргаа суген курлак четкен. Чергештир челип чорлар.

Черин байлаан ушту кээр дээр, Маргып-маргып башып ор бис. Геологтун ижи бачым. Саян сынга берге өйдө. Частың хүнү дузалыг-ла. Хемден хемче, сындан сыңче Улус баспаң сиртер кырап, Улам дим чоруп ор бис.

Хемниң бажы мөөрүктү Кезек туман аңкетепти. Пештен ору кашпай күш Бөдүк булут шыктыр чор. Булут үстү — мөңгө булук. Харлык кыштын тынык ол. Булук үстү — чүрээ-биле Ханы үтээр херексел бо.

Хуулаан унүш хылба, хылба! Балык чокта, эът-даа чокта Хуулуру болуп, дайлаптар мен. Саржа биле хлөб төгө, База-ла он чүлүп алгаш, Сагыш хандыр чилептер мен. Ону бодап олурарга, Овузунуң, хөдүгү үнүш! Шалыңың эртен, дунааргай дүште Сактып-сактып алгаскам маргаа, Дагынаңың чажы-даа дег.

Таан кончуг суук сытыг ийин! Энередиг, тодуг-догаа, Эге-ле бөдүүн хылбаны дээр Ырым-шоорум өргүткөр мен. Чалбак азын хөрүзүңгө Чайгаар ескен унүштү дээр Ындын чүрээм бүтүн бээр мен.

АЙЛАР
Турум доктаап турар кылдыр Турла-чадыр тутканымыс Кызаа хемниң арын орта Аткан дайынны сырында Кызыл тук дег чечектерлиг Айлар сыны улап уңду. Сагыш-сырын маргаа бажын Сагалдандыр халып кээр, Самнап ойнаан чараш айлар. Дешкилешкен аян-хемче Деваз-сери халеткен дег, Девин ойнаан чараш айлар.

Бардам, шог-даа сеткил билбес Баутаның хойжууңга Аалдан келгеш, көрүп боор сен, Ааш-кынып байдитаар мен: Айлар чечек ында болгай, Айлар мырыңа дык элек. Очулдурган Ан. ДАРЖАА.

АЛТАЙ ЧОГААЛЧЫЛАР КЫЗЫЛДА

Дүүн бистик республиканың найы-сылалыга хүнге чоок сынарлыг Даг-Алтай автономнук областан аалчылар чедип келген. Ол болза РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Даг-Алтай салбарының баштаар чериниң секре-тары Эркемен Палкин, чогаалчылар Лазарь Косышев болгаш Аржан Аз-ров олар-дыр.

Алтай өнүктүр республиканың амдырады-биле таныжар, чогаалчы эш-өөрү-биле болгаш номчукчулар-биле ужуражыр. Тываның чараш бойдус чурумдарын көрөлөр.

Редакторнун оралчызы Д. О. БЕГЗИ.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫН ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНЫН НОГААН ТЕАТРЫНГА

июль 21—22—23 хүннеринде
Новосибирскиниң күрүне филармонияның артистериниң киржилгези-биле Новосибирскиниң шериг орогунуң улегар-көргү-ауг болуп үрер хөгжүм оркестриниң

КОНЦЕРТ БОЛУР.
Концерт кезежениң 8 шакта эгелээр.
Пасса паркта болгаш хөгжүм-шпн театрыда ажылап турар.
Коллективтиң чыгыларын хүлээп ал турар.

«КИНО»

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Андрейна» 9.15, «Тайбың үе» 11, 12.50, 2.40, 4.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ыры кыйгытыр тур» 11.15, 1.15, «Нара бизнес» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.
«ЕННЕСЕП»: «Чөв-чүктүң экспресс» 2.40, 6.40, «Байдуу Бавра» 4.40, 8.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Май дүңөс бе азы сугга дүшкөн» 1.30, «Лушна» 5.40, 7.20, «Заречная кукуруза» 6.30, 9.15 шактарда.
ЧАПТЫ ТЕАТРА: «Шлони-биле ужуражыл» 5, 7, 9 шактарда.

Дүс-Хөлге болгаш Каэк-Хөлге эмненири

Тыва автономнук республиканың найыс-лалы—Кызылдан ында-ла ырак авесте Дүс-Хөл болгаш Каэк-Хөл деп болган. Ол хөлдөриниң эртен өзү-биле рапа дээр суу хлор-натрий-магнийли кезектерден бүткен: Дүс-Хөлдүн суунун бир литринде-ле 125—141, а Каэк-Хөлдүң — 212 грамм ындаг дус бар болуп турар. Ол-ла хөлдөриниң суун-да йод болгаш бром дээр микроэлементилер база бар. Чижек сан-биле алырга, Дүс-Хөл-де 170, Каэк-Хөлде—242 тонна бром мөөн-неттинген.

Каэк-Хөлдүн суунун дустарының составы Крымның ол хевирлиг суглары-биле дөңсө-жир чымы шынарлыг. Ыччаарга ук хөлдүн кара өнүгүлгө база-ла Крымның Саки болгаш Мойнак дээр малгаж-биле, аарыг эмнээр курорттарыныңа шынар талазы-биле дөңсөйлеп турар.

Бо ийн хөлдөр Тываның чоңуңа болгаш оон кызыгаарында-да даштында улуска суратжар. Крымда болгаш Египетте ажы-лап турар аргалар-биле бир дөңсөй бол хөлдөриниң малгажы-биле чадгынын азы суунга

эштип тургаш эмненир. Хөлдөргө эштирде чогуур үе-шакты барымдаалар.

Андымзында ССРЭ-ниң Кадык камгалал министрствозунун эртемденер чөвүлөсү бо хөлдөргө чогуу кандыг аарыгын эмнээр ажыктыг азы ажык чогул дээрин тодарт-паан, ычналза-даа нингизи-биле Чедер хөлдө курортта хөл малгажын болгаш суун эмнээринге канчаар ажылап турары, ол чурчү өзүгээр кылып болур дээр.

Дүс-Хөлдө болгаш Каэк-Хөлдө йодтун ба-за бромнун үлүг-хуузу улуг болгаш малга-жында—күгүрлүг водород бар болганда, аңаа туберкулез-биле холбашпаан азы-боо дүр хей аарыглары эмнел болур. Хөлдө-риниң суу нерви системаның ажыдаары баксырап, үрелген ындаг аарыг кижилериниң эмнениринге дыкка таарышкан. Ол бола вегетопатия, гипертрофия, климакс дээр азышак ол хевирлиг аарыг кижилерге таар-жыр дээрн ол-дур. Ындыг аарыгдан качыг-дал чорур кижилер бо хөлдөргө хүнүн-не 10—25 минута үргүзүлдүг 2—3 катан кирип эштир. Оон соонда хүнге 10—15 ми-

нута, аагарга —1,5—2 шакта дөңсөлип, агаарлар ужурул.

Ыччаарга гипертрофия болгаш астенениң байдла-биле араан кижилер эжинген соонда хүн херелинге үр дөңсөлип болза хоралып чор. Бо хөлдөргө эштин эмненир-де эртенги болгаш кезежик хүн карааның үезинде болза улам эки. Эмненилгениң бүгү дүргүзүндө 15—20 катан агаарга каксып, дөңсөлипнү сүмөлөп турар.

Бо-ла хөлдөргө ол ышкан шимчээшкин организмниң туберкулезтен өске бүгү аарыгларын, келдизинден болгаш ок-боо дөңсөлип болган балыглары, оорганниң хондуурабастар аарыгын, шыганаарын, өскөткөргө болгаш сирлериниң азы-бүрү аарыгларын, отка өргөнгөндө хөлдөлдөң балыглары болгаш туберкулезтүг азы өскөмөздүт, радикулит, радикулоневриттер дээр аарыгларын эмнээр-биле кирип болур.

Ындыг аарыгларын эмнээр-биле хөлдө-риниң малгажы чадгынар, а оң даразында суунга эштир ужурул. Ол уеде аарыг кижиниң чүрэиниң согары дүргөдээр, ышканын-

дып кээр апарза, малгаж-биле чадгынын эмнээр соксары чутула. Ол ышкан малгаж-биле чадгынын эмнелдиг турарынын хү-нүдө хөл суунга үр эштир, хүн херелинге изиргенири, а ол ышкан арага аймаа иже-ри хоругу болур.

Малгаж-биле шактаптынып эмнениген соон-да, аарыг кижиге чуректин дамыларынын системаныңа халалыг болбазын дээр хөлдө-гелгич чеге тавар даштынап чыдар херек.

Дүс-Хөлге болгаш Каэк-Хөлге-даа үстүн-де айтылган аарыглардан аңгыда хоону-раан экзема аарыгын, невродермиттерин, а ол ышкан херээженнериниң чамдык аарыг-лары эмнел болур. Малгаж-биле эмненирин сугта эштири-биле болгаш унуп чыдар соок сугну ижин ажылаары-биле билдиргил хол-баштыр болза, аарыг-човулаңдан чамдык таварылгаларда шуут адырлар, а өске тавар-ылгаларда— организмниң ындаг аарыг-ларын чавырдылар—даа ал болур.

Дүс-Хөлге болгаш Каэк-Хөлге-даа аарыг туберкулез-биле холбашкан кижилер эми-дир хоралып, бо хөлдөргө барып эмнелер деп бодап болза, ол дугайында эчкиниң сүмезин алыр эрежок чутула.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.